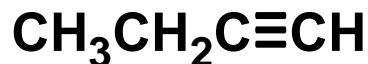
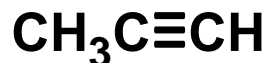

***Copyright* Stefan E. Boiadjev, PhD**
© 2018

09. Алкини. Хомоложен ред и номенклатура. Електронна структура. Синтез на алкини. Електрофилни присъединителни реакции (A_E , хидрогениране, халогениране, хидрохалогениране). Нуклеофилни присъединителни реакции (A_N , реакция на Кучеров). Киселинност на алкини, алкилиране.

Хомоложен ред:

етин

пропин

1-бутин

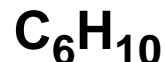
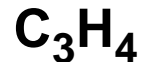
1-пентин

1-хексин

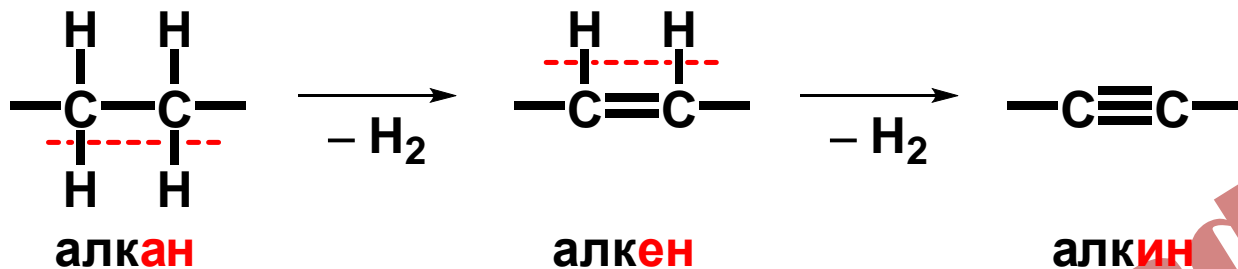
алкин

2-бутин

3-хексин

ацетилен

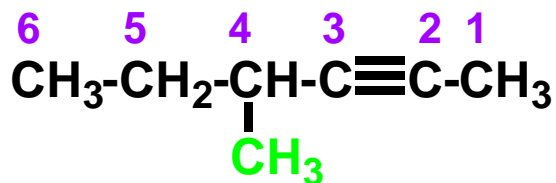
Алкините са най-ненаситените въглеводороди.

Номенклатура

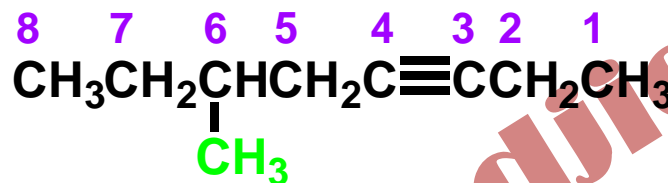
Наименованията на алкини с права верига се образуват от имената на съответните алкани със същия брой С атоми, чрез заместване на наставката **-ан** с наставка **-ин**. За алкини с разклонена верига и различно положение на тройната връзка се прилагат същите правила, както за алкени.

Главната верига трябва да съдържа тройната връзка. Номерирането на главната верига започва от края, който е най-близо до тройната връзка, но НЕ от този край който дава най-малък номер на (алкилов) заместител. Когато присъства и двойна връзка, номерирането започва от края, който води до най-малък номер на кратна връзка (двойна или тройна).

Примери

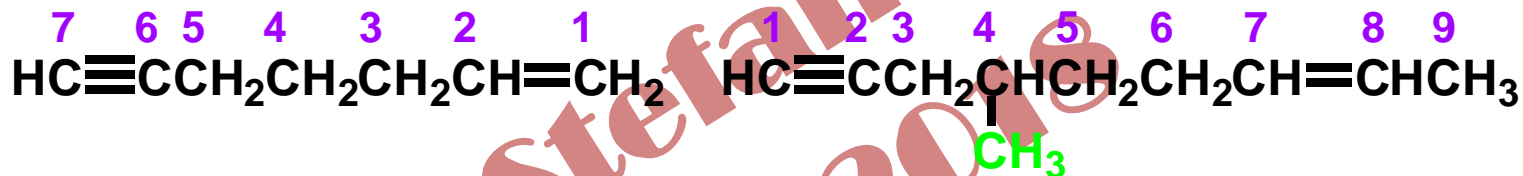

4-метил-2-хексин
(НЕ: 3-метил-4-хексин)

6-метил-3-октин
НЕ: 3-метил-5-октин)

Когато има избор в номерацията на **-енин**, двойните връзки получават по-малки номера от тройните, например:

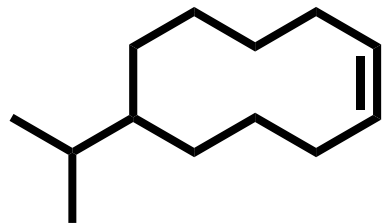

1-хептен-6-ин

4-метил-7-нонен-1-ин

Отбележете: съгласно по-нови правила на IUPAC, **локантът** (арабската цифра) трябва **да предхожда непосредствено наставката -ен или -ин**, но това все още не се прилага системно. Наименованието на последното съединение според това правило е: 4-метилнон-7-ен-1-ин, но не 6-метилнон-2-ен-8-ин.

Нека наименуваме въглеродорода

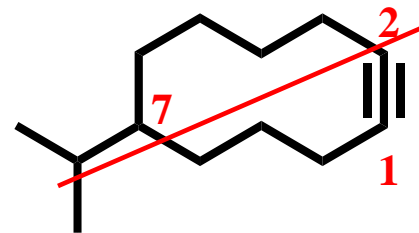

Най-дългата верига е с 10 С атома; декан;

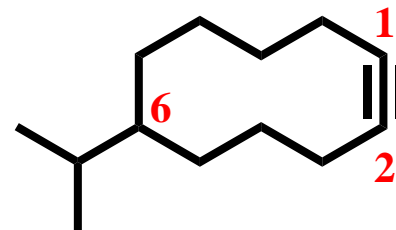
Тази верига образува пръстен – циклодекан;

С тройна връзка във веригата – циклодекин. На кое място е заместителят – изопропил?

Ако започнем номерирането така, заместителят получава място 7;

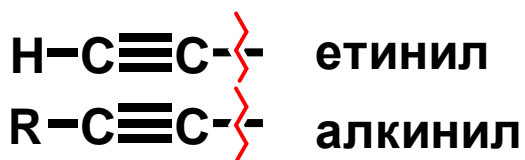
Ако започнем номерирането по посока на часовника, заместителят получава място 6;

От по-малкия номер следва, че това е правилното номериране. Името е 6-изопропилциклодек-1-ин.

Наименования на остатъци (групи) от алкини, като заместители – алкинил.

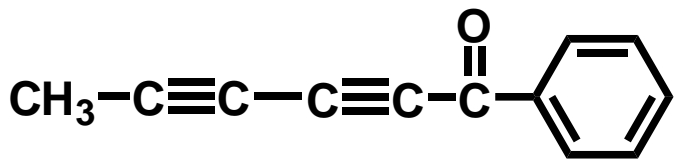
И припомняне на останалите имена на въглеводородни групи:

Copyright
PhD, DSC

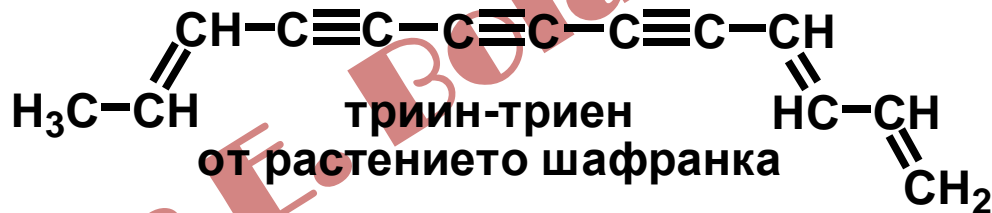
Stefan E. Boradjiev,
© 2018

Алкините не са често срещани се в природата поради по-висока реактивност, но някои интересни и силно биологично активни алкини са:

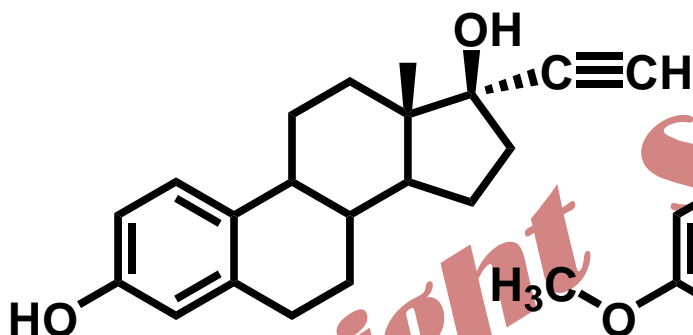
капилин

фунгицид (антигъбично действие)

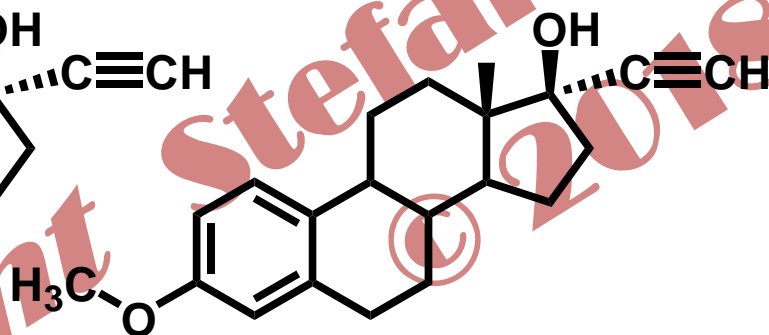
триин-триен

от растението шафранка

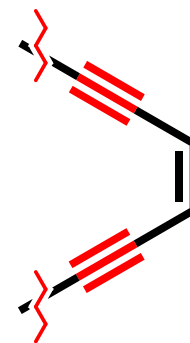
етинил естрадиол

в първите орални контрацептиви

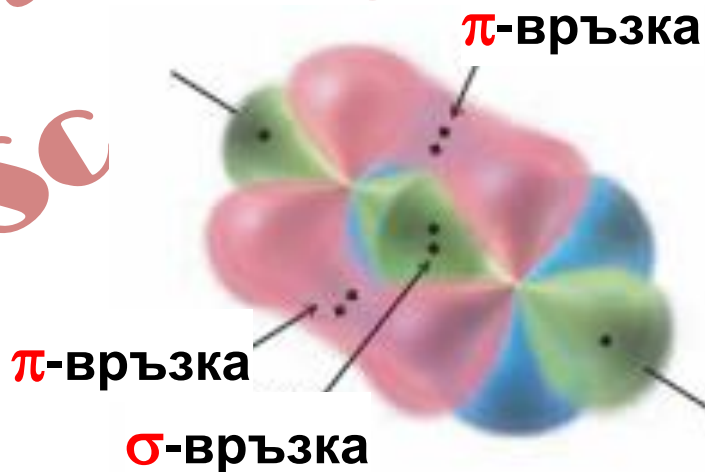
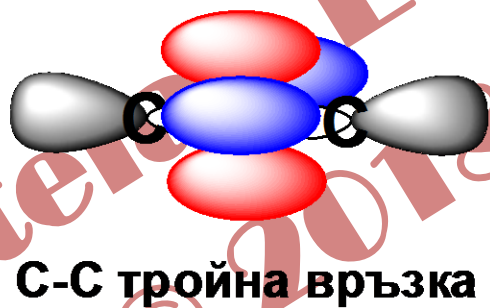
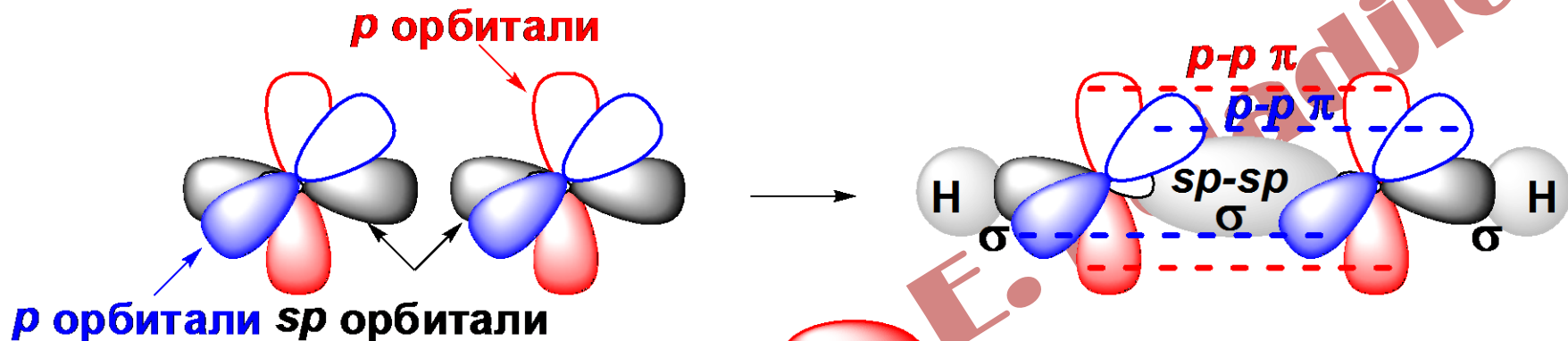
местранол

ендиин фрагмент в
антибиотици и надеждни противотуморни

Електронна структура

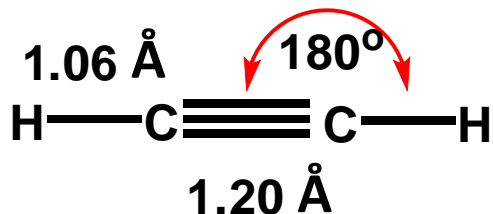
Представена бе в Тема 02.

Copyright
PhD, DSC

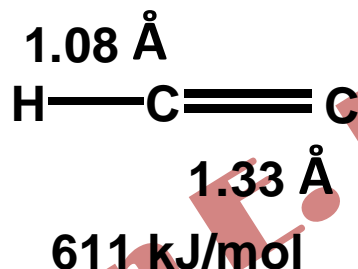
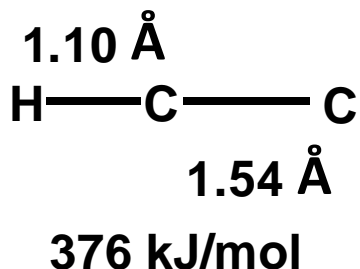
Stefan E. Stojiliev,

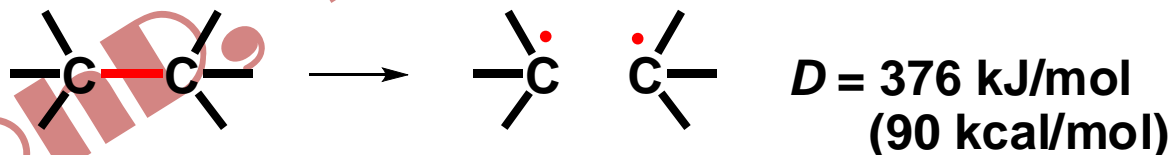
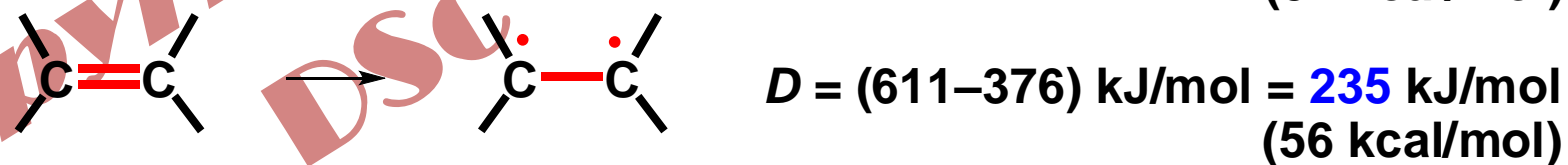
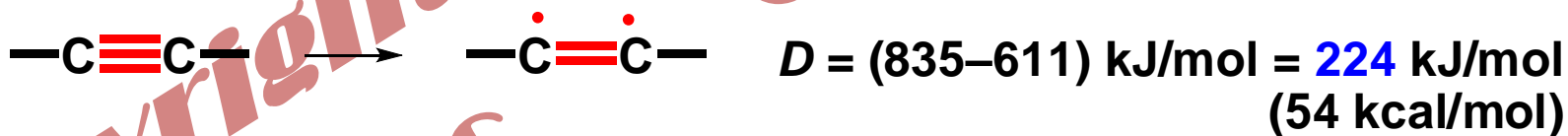

най-здрава и най-къса
C-C връзка;

835 kJ/mol

Дължината на C / C връзка зависи от размера на образуващите я орбитали ($sp^3 > sp^2 > sp$) и е в обратна зависимост от енергията, т.е. здравината нараства в реда C—C < C=C < C≡C. Енергията на всяка π-връзка в алкини е по-малка от тази в алкени.

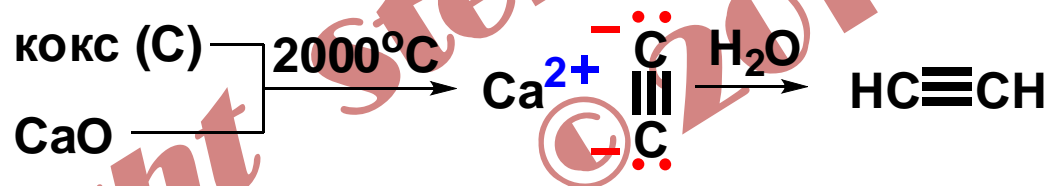

Синтез на алкини

Промислени методи: а) от природен газ (метан);

б) от метан от крекинг на нефтена фракция;

(в малко количество) в) от калциев карбид (ацетиленид).

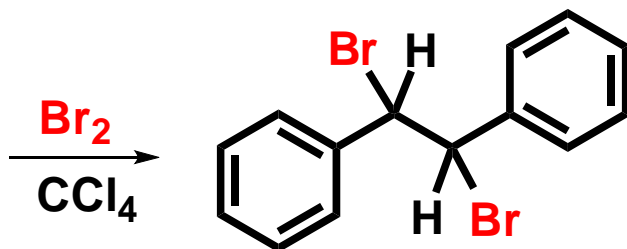
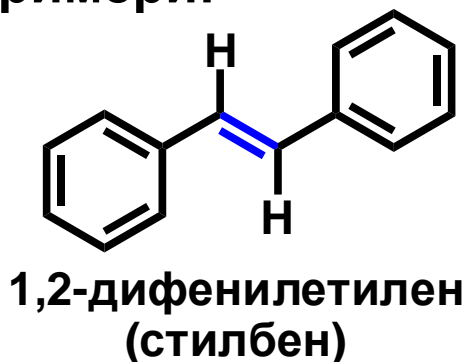

Чрез реакции на елиминирание: а) от вицинални дихалогениди
 б) от геминални дихалогениди
 в) от алкенилхалогениди

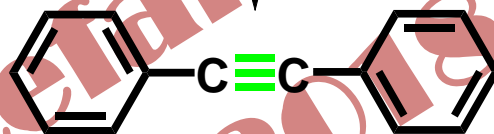

Copyright
 PhD, DSC

Примери:

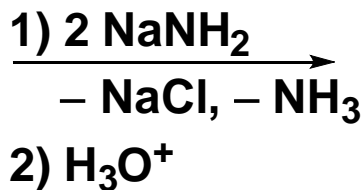
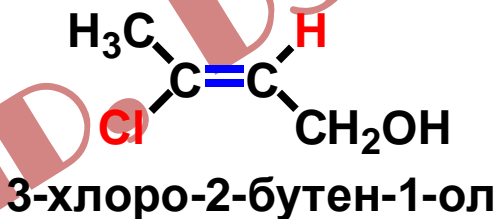

1,2-дибромо-1,2-дифенилетан (вицинален дибромид)

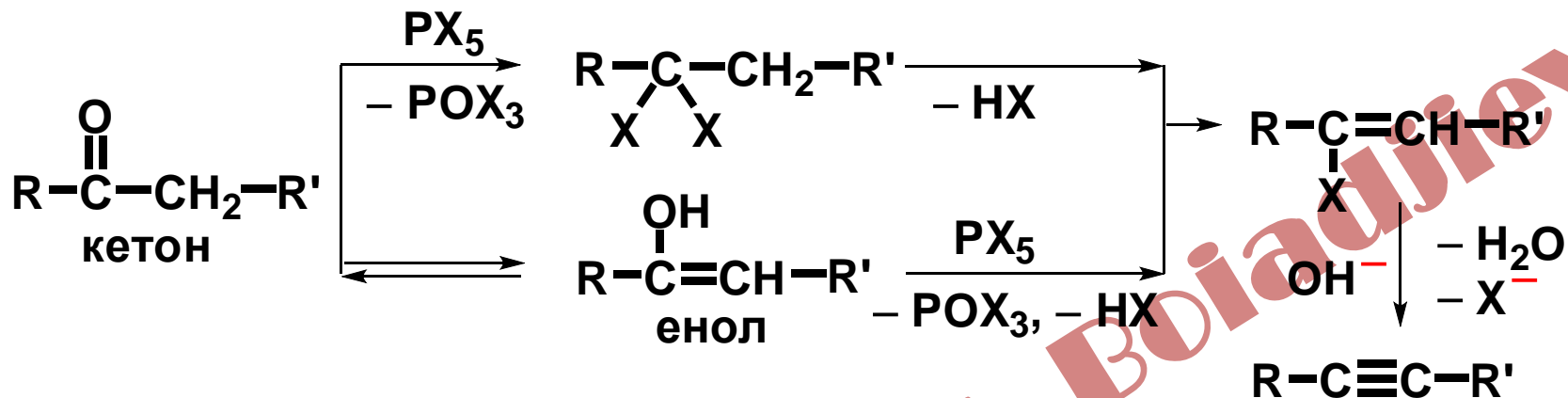

дифенилацетилен (85%)

Двойното дехидрохалогениране преминава междинно през винилхалид (с халоген при двойна връзка). Следователно, един винилхалид трябва да даде алкин, чрез третиране със силна база.

CH₃C≡CCH₂OH
2-бутин-1-ол (85%)

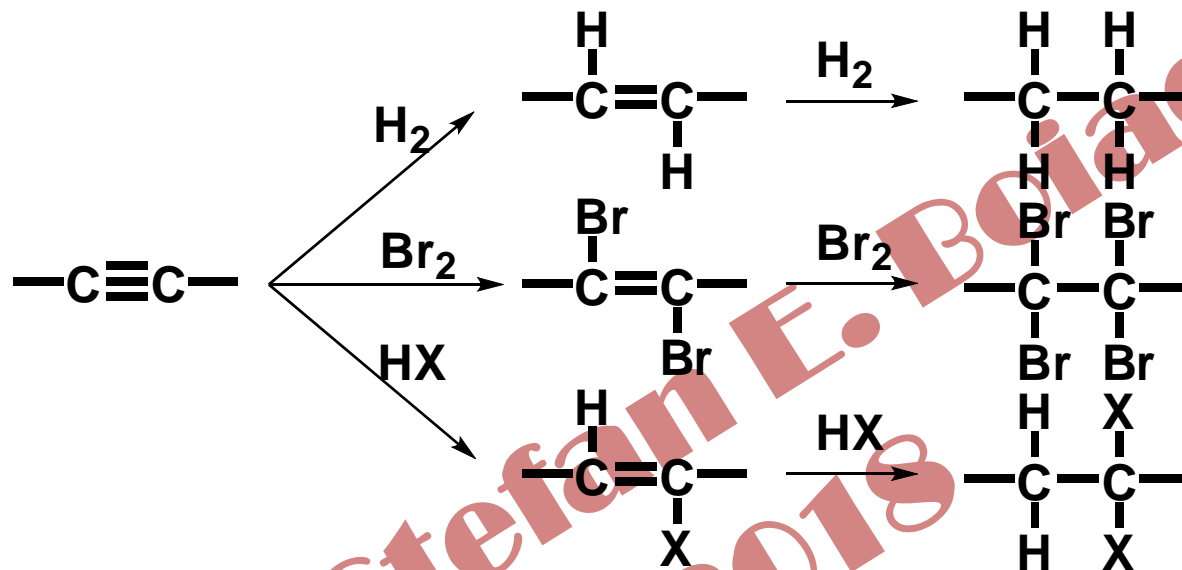
От карбонилни съединения, чрез взаимодействие с фосфорен пентахлорид (пентабромид). а) Директна замяна на О с два халогена или б) замяна на ОН в енолната форма с халоген до винилхалид, последвано от елиминиране с база.

Терминална тройна връзка в по-висши алкини може да се инсталира чрез алкилиране на алкален ацетиленид (също в свойства на алкини).

Електрофилни присъединителни реакции (A_E)

1) хидриране; 2) халогениране; 3) хидрохалогениране

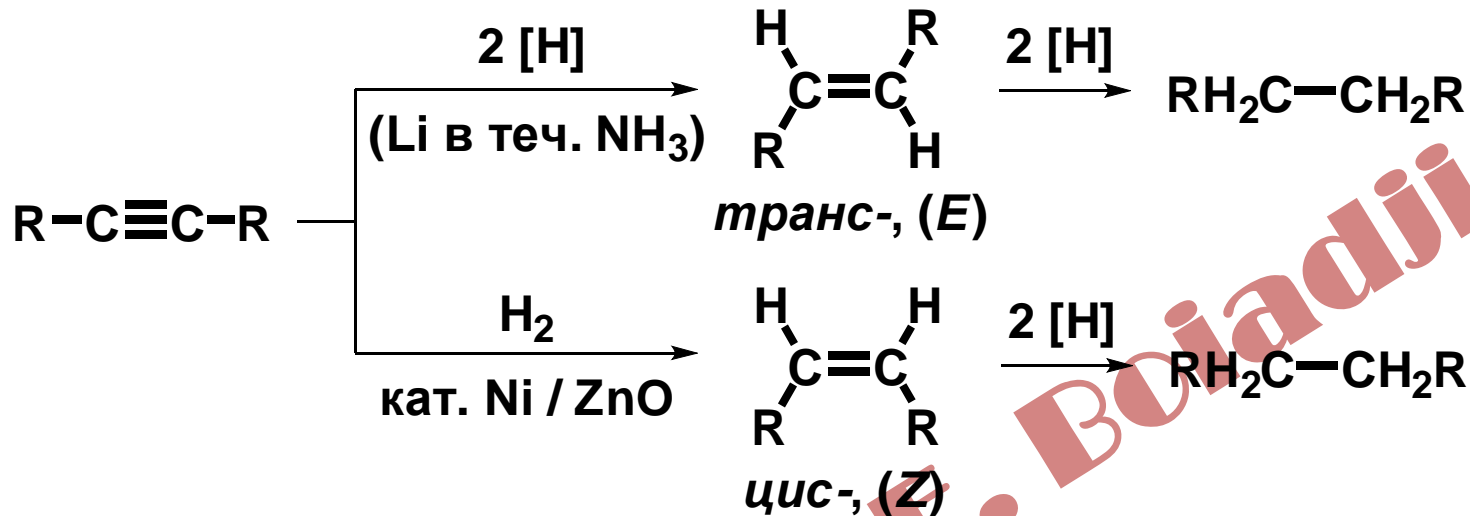

Протичат по механизъм, подобен на този с алкени, но по-трудно поради намалена поляризуемост на π -електроните в $\text{C}\equiv\text{C}$ връзката в следствие на намалена дължина.

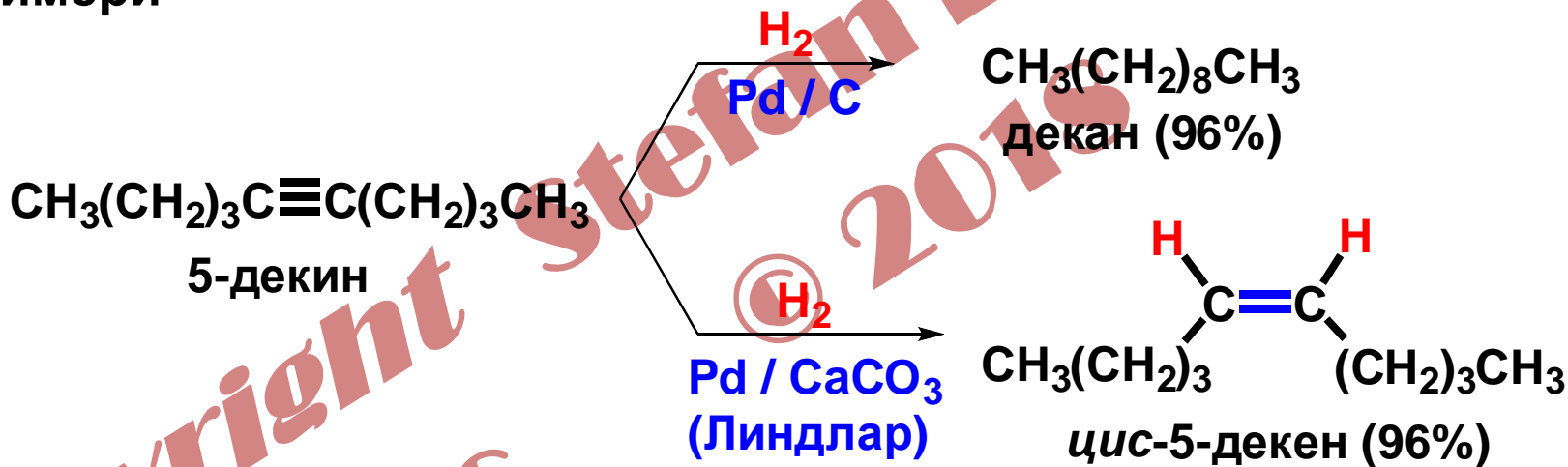
Хидриране:

- а) хомогеннокаталитично с Rh комплекси;
- б) хетерогеннокаталитично;
- в) с литий (натрий) в течен амоняк

В зависимост от условията и катализатора може да се спре до алкен и да се контролира неговата стереохимия.

Примери

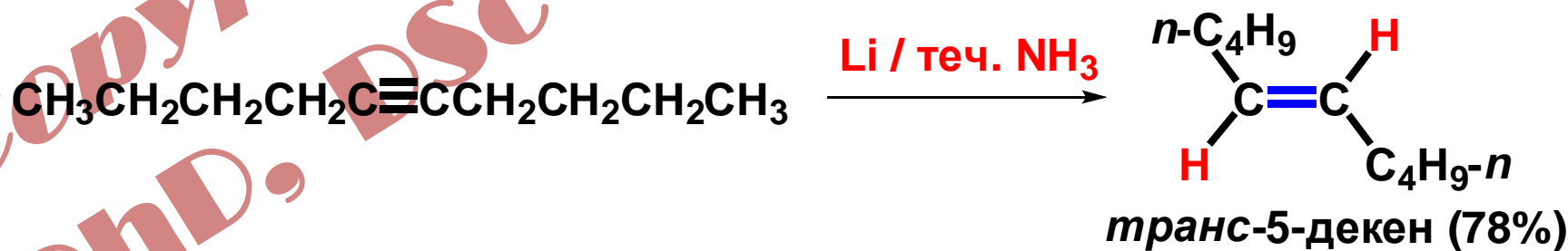

Пълна редукция до алкан с Pd/C, но хидрирането може да се спре до алкен с по-малко активния катализатор на Линдлар (Pd/CaCO₃). Син-стереохимия на присъединяване на H₂ до цис-алкен.

Фармацевтичната компания Hoffmann–LaRoche е използвала хидриране на алкин за синтез на **витамин А (7-транс-ретинол)** – по-бързо хидриране на $C\equiv C$, отколкото на $C=C$. Първоначално е получен *цис*-изомерът, който е изомеризиран до *транс*- чрез нагряване.

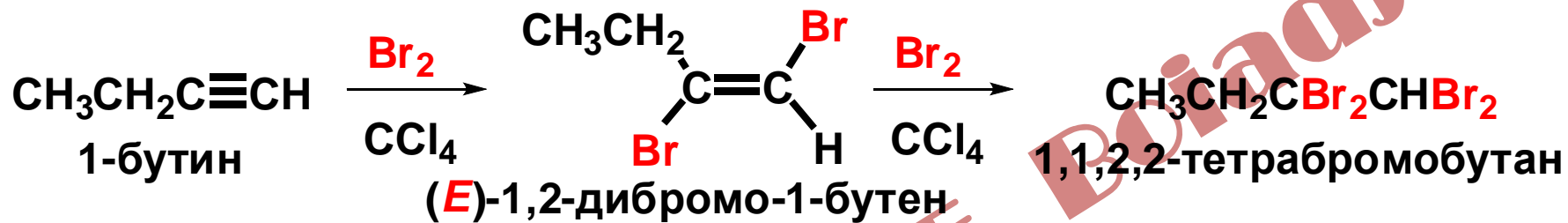

Редукцията с Li (или Na) разтворен в течен NH_3 (-33°C) протича през винилов анион-радикал до *транс*-алкен.

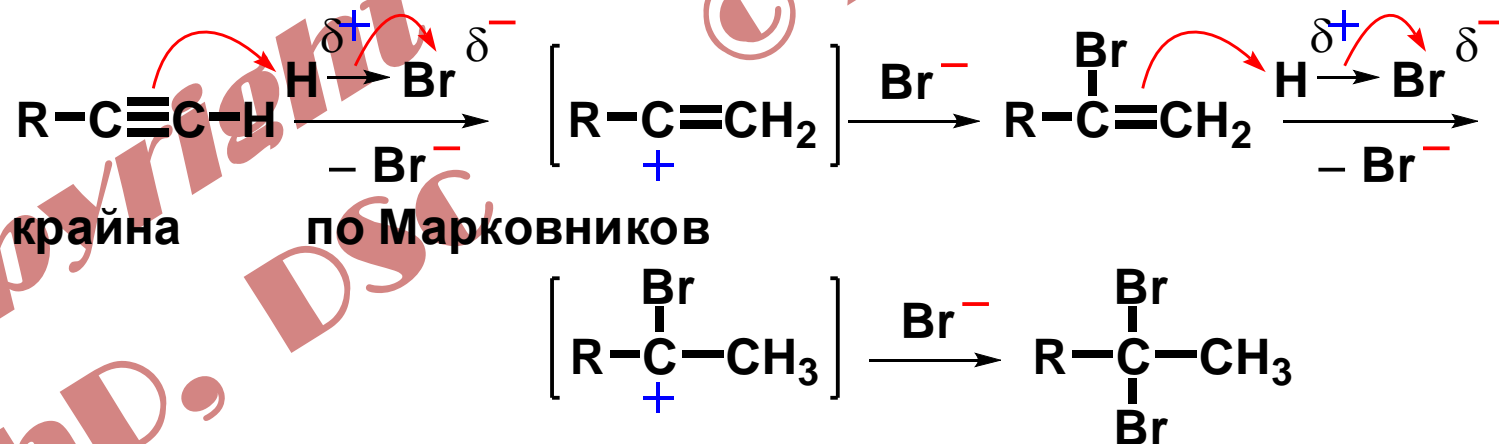

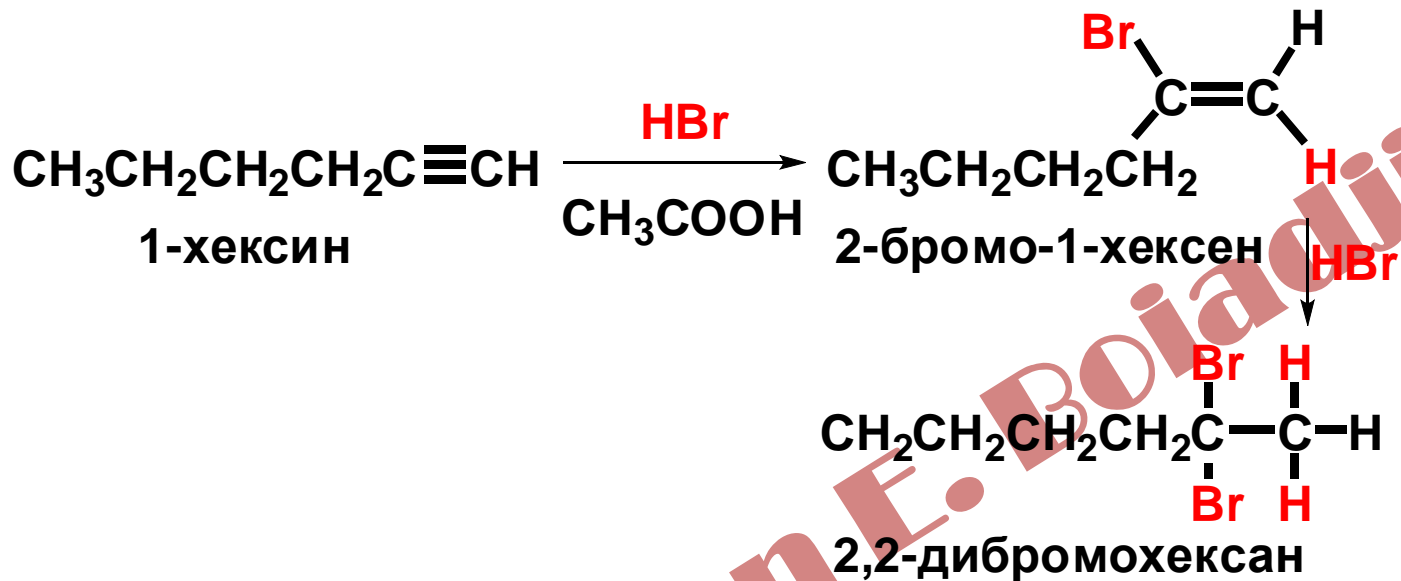

Халогениране Алкините присъединяват хлор или бром, като междинният продукт произлиза от *транс*-присъединяване (както следва от реакциите с HCl или HBr).

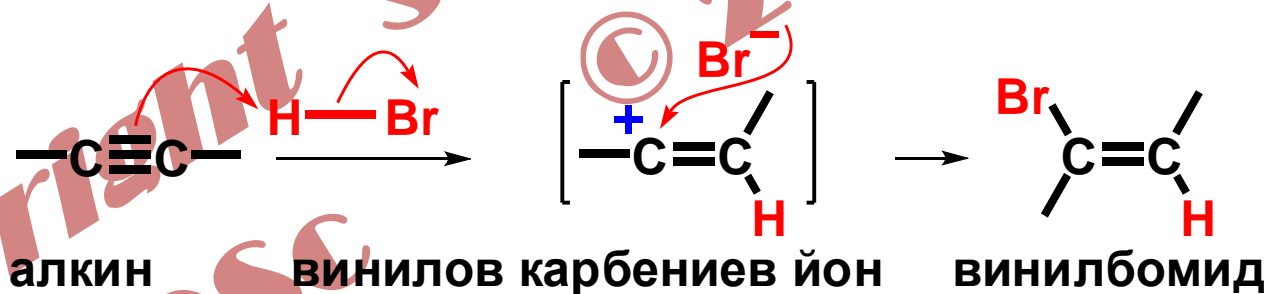

Хидрохалогениране Протича по подобен механизъм както в алкени, но с разликата, че преминава през два етапа. Предпочетено се формира продукт по Марковников.

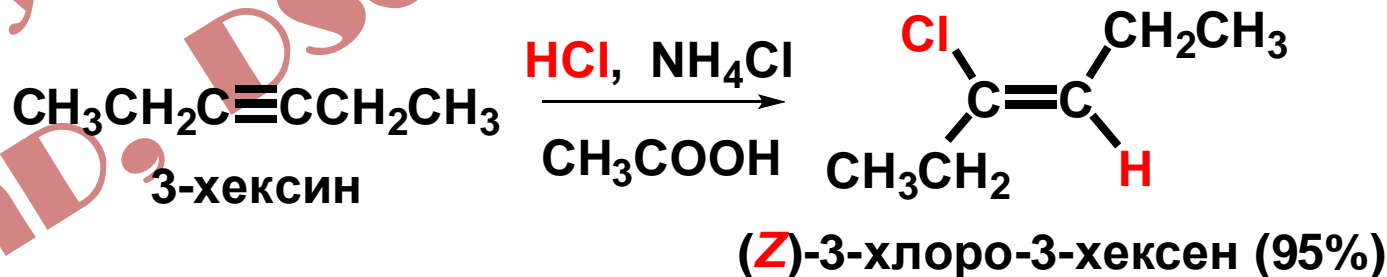
В първата стъпка електрофилът H^+ се присъединява така, че се образува по-стабилният (вторичен) **винилов карбениев йон**:

Виниловият карбениев йон има sp -хибридизиран C и се формира по-трудно от алкилов карбениев йон. Вторични винилови йони се образуват и предполагат в механизма, но първичните не са доказани.

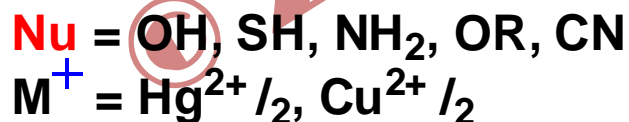
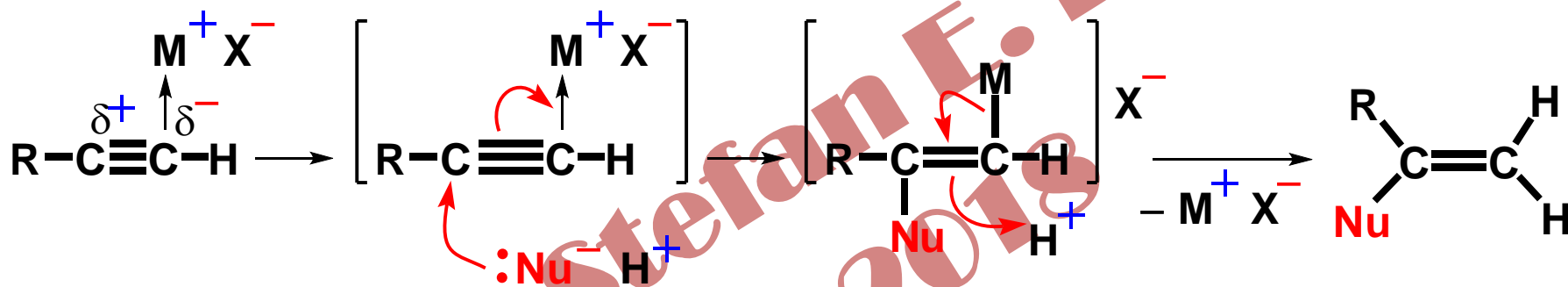
Може да се спре до моно-присъединяване:

Нуклеофилни присъединителни реакции A_N

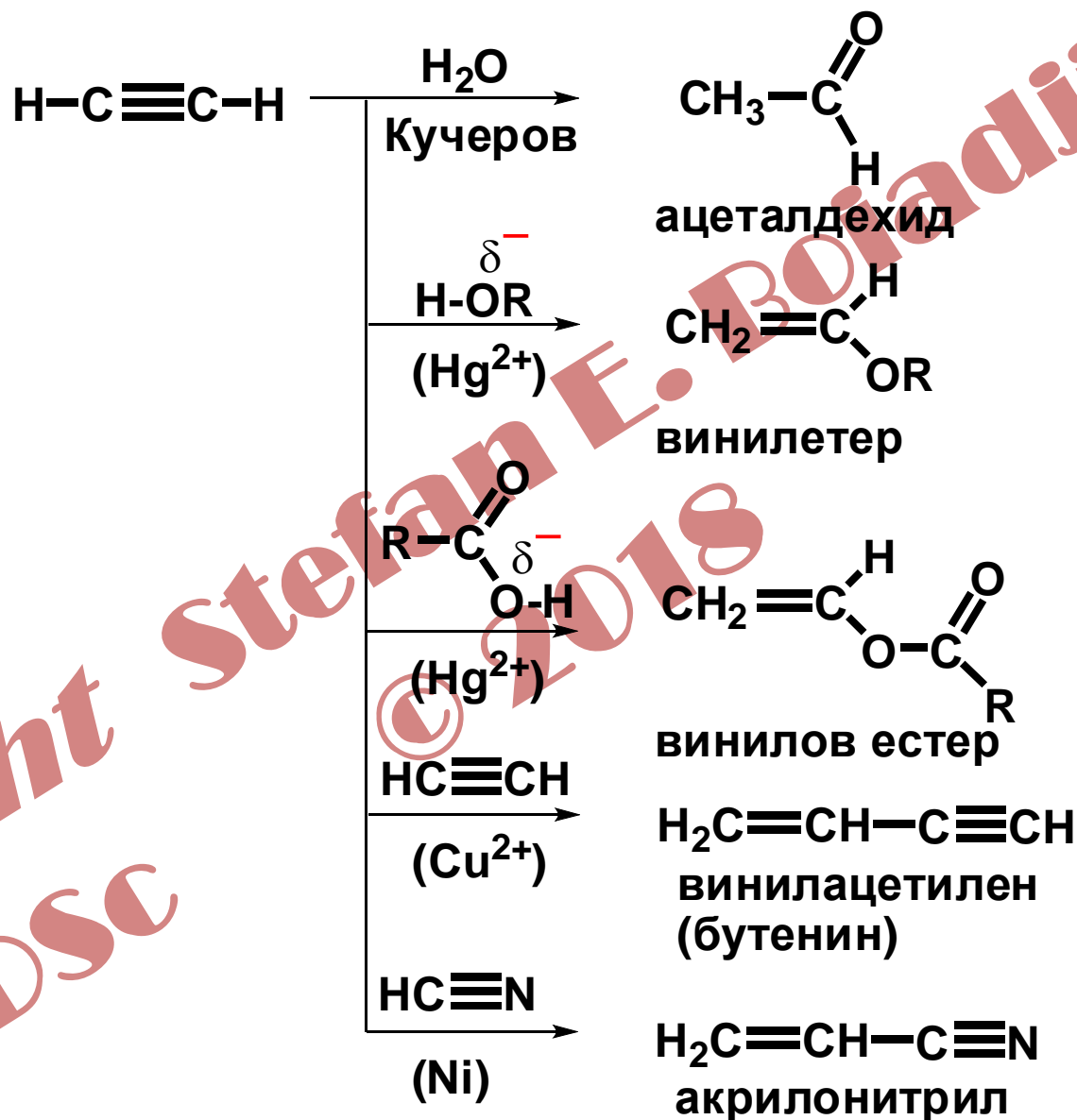
Извършват се след електрофилно координиране (свързване) на катализатор M^+ . Неговата координация намалява електронната плътност на $C\equiv C$ и я прави уязвима за нуклеофилна атака.

Общ механизъм:

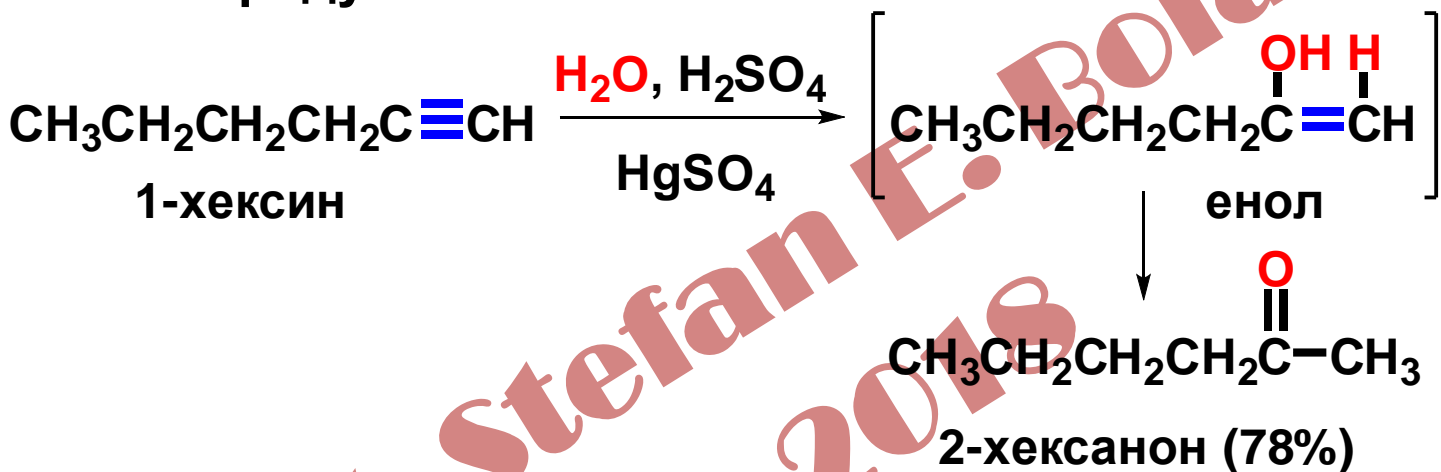
Често катализаторът е сол на Hg^{2+} или Cu^{2+} .

Обща реакционна схема за A_N към ацетилен:

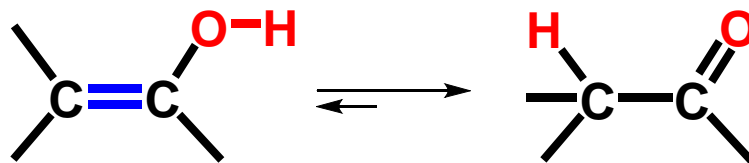

Хидратиране

Директно присъединяване на вода, катализирано от Hg(II) йони (реакция на Кучеров) дава продукт по Марковников, но индиректно – чрез хидробориране / окисление води до анти-Марковников продукт.

Алкините не реагират направо с киселина във воден разтвор – необходима е Льюисова киселина като катализатор, HgSO₄. Реакцията протича с региохимия по Марковников – H се присъединява към най-малко заместения въглерод, а OH – към най-заместения C. Изолира се по-стабилният продукт (кетон от терминален алкин; ацеталдехид – от ацетилен) от кето-енолна тавтомерия.

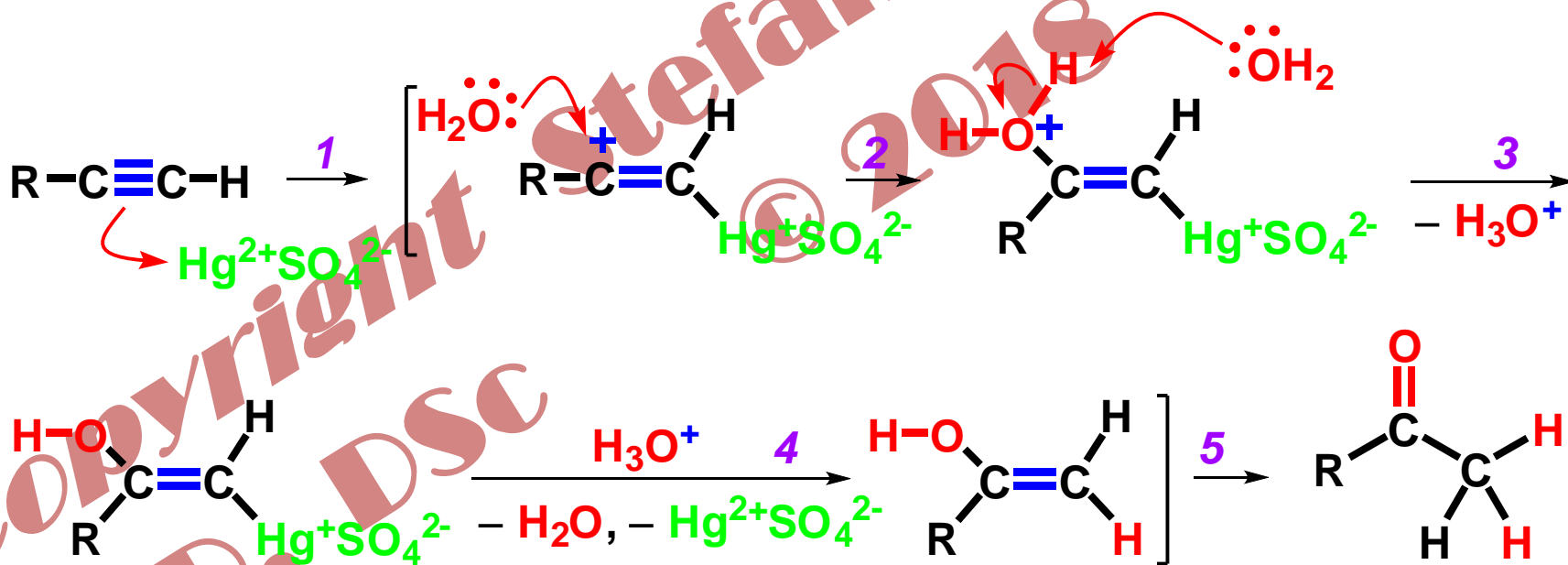
енол тавтомери **кето**
нестабилен предпочетен

Изолираният продукт от присъединяване на вода към алкин по Кучеров не е винилов алкохол, а кетон. Въпреки че **енолът** е междинен, той веднага, спонтанно **се прегрупира до кетон** чрез **кето-енолна тавтомерия**, вид прототропна изомерия.

Индивидуалната кето и енолна форма се наричат **тавтомери** – **изомери различаващи се по позицията на един водороден атом и двойна връзка**. С малко изключения, равновесието е изтеглено към по-стабилната кето форма; еноли рядко се изолират.

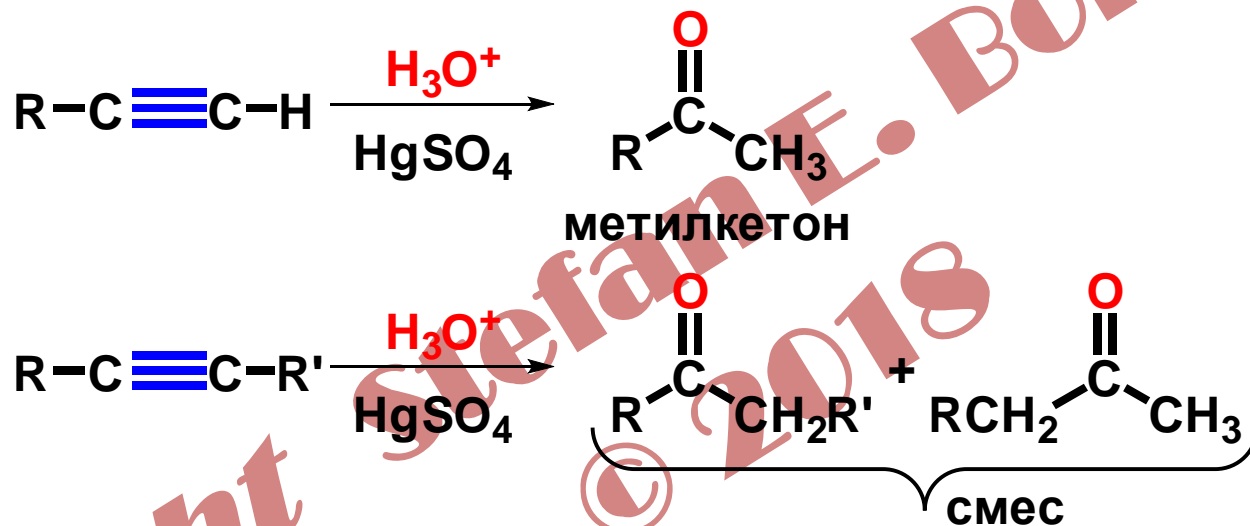
Механизъм:

- 1 алкинът използва една π e^- двойка за атака на електрофилния Hg^{2+} йон с образуване на винилов карбениев йон;
- 2 нуклеофилна атака от вода води до свързване C-O в протониран живак съдържащ интермедиат;
- 3 вода отнема протон до органичово съединение;
- 4 заместване на Hg^{2+} с H^+ дава неутрален енол;
- 5 енолът претърпява кето-енолна тавтомеризация до крайния кетон.

Смес от двата възможни кетона се получава от хидратиране на несиметрични алкини с вътрешна C≡C връзка. Затова тази реакция се прилага главно към терминални алкини, от които се образува единствен метилкетон.

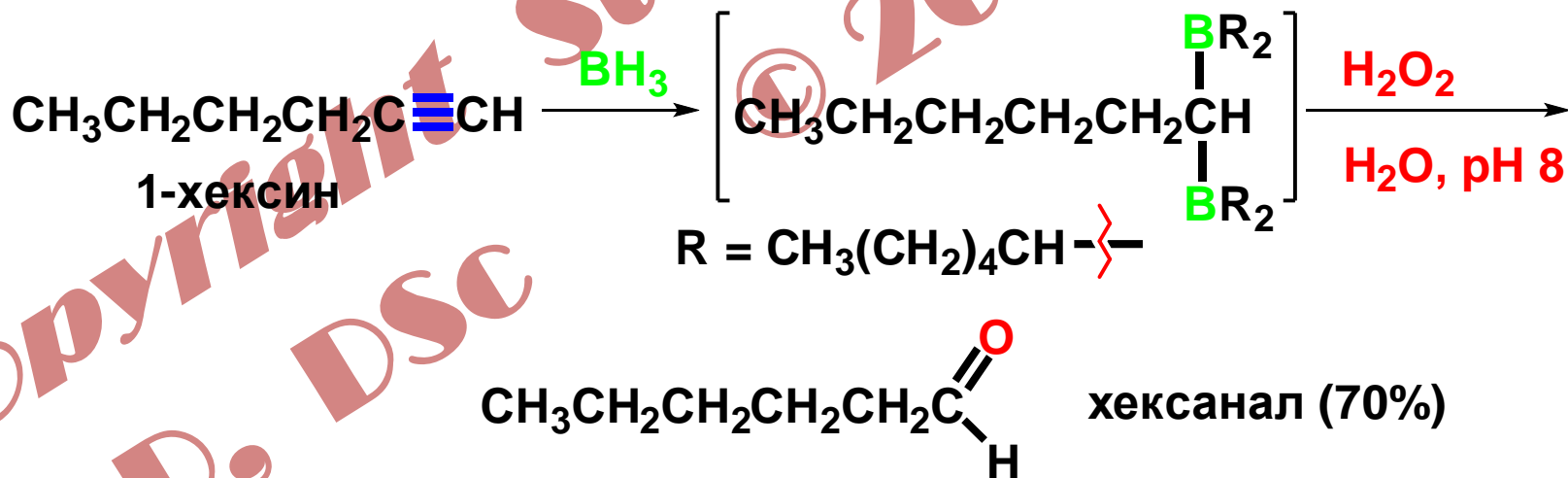

Copyright
PhD, DSC

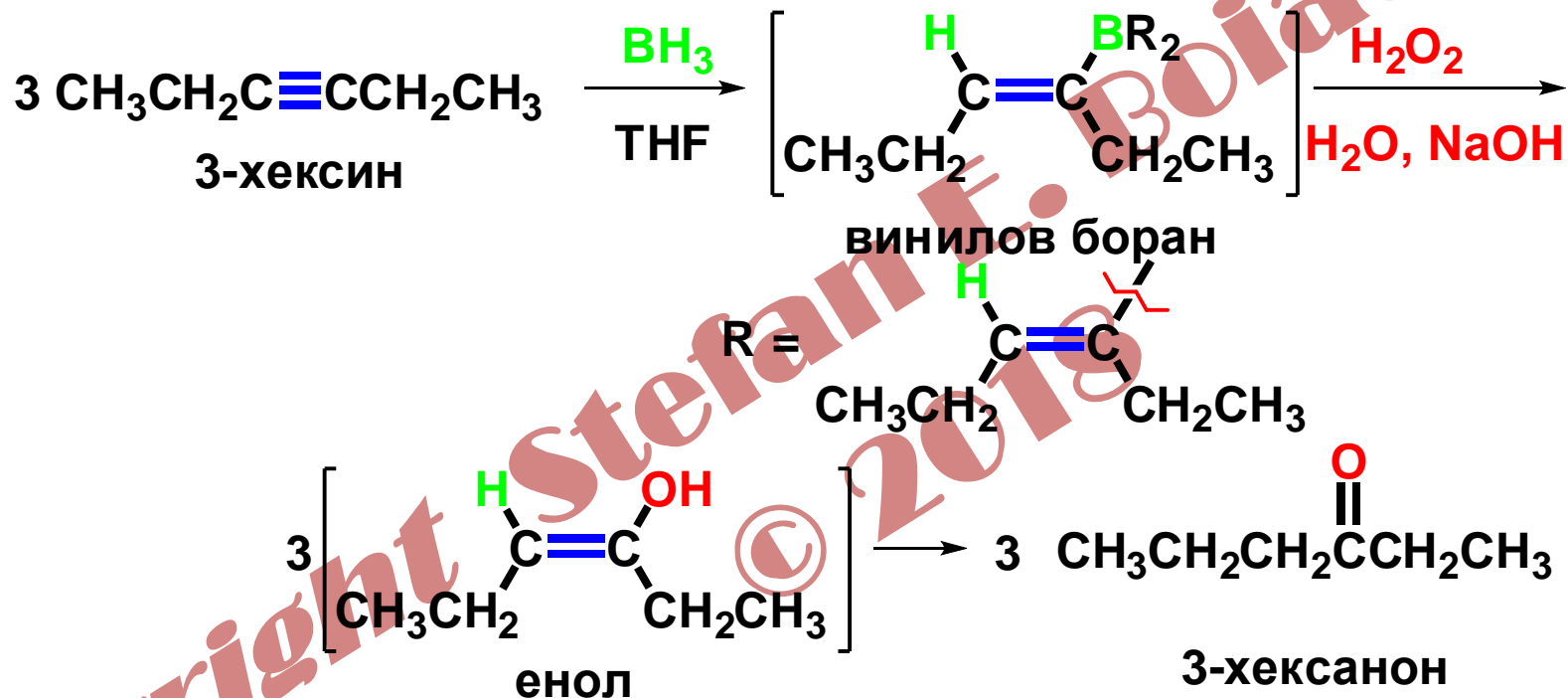
Хидробориране – окисление на алкини

Боран се присъединява леко към алкин (както към алкен) и междинният винилов боран може да се окисли с H_2O_2 до енол. Тавтомерна прегрупировка дава алдеhid когато е използван терминален алкин или кетон когато е хидробориран алкин с вътрешна $\text{C}\equiv\text{C}$.

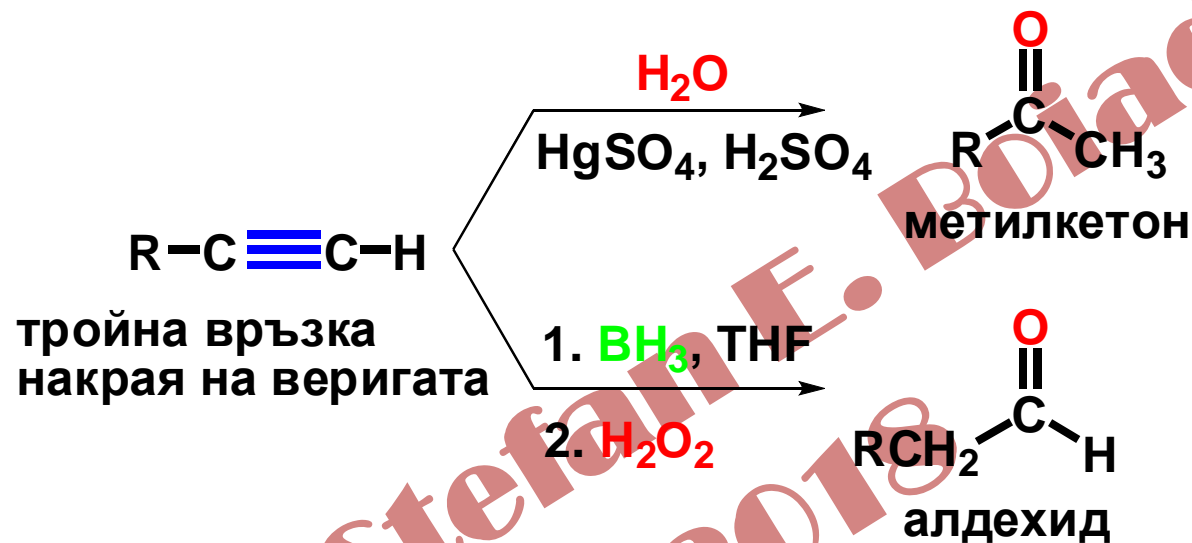
Забележете, че стерично незапреченият 1-алкин формира двойно хидробориран интермедиат. В неговото окисление с H_2O_2 при pH 8 се заместват двата борни атома и се генерира алдеhid.

Алкин с вътрешна $C\equiv C$ връзка се присъединява тройно към боран и окислението на междинния продукт дава кетон.

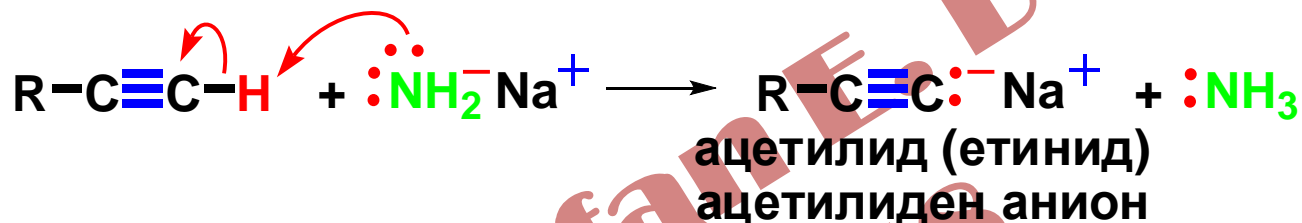
Последователността хидробориране-окисление е комплементарна на директното хидратиране, катализирано от Hg^{2+} .

Директното присъединяване на вода към един терминален алкин дава метилкетон, а хидробориране-окислението на същия алкин води до алдеhid.

Киселинност на алкини; алкилиране

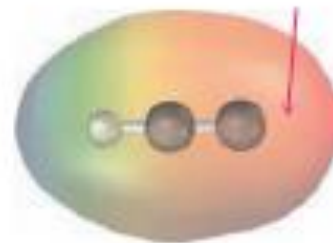
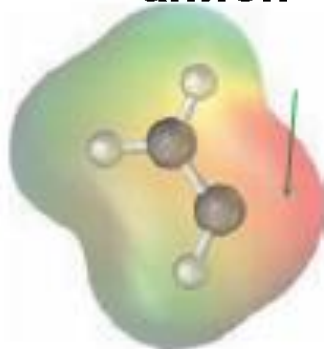
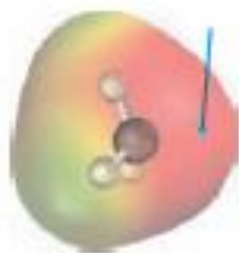
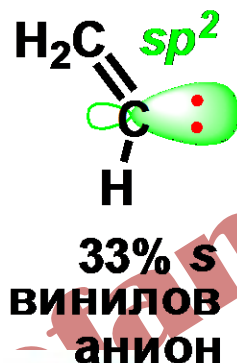
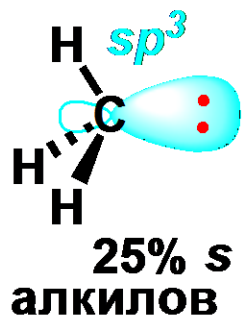
Най-поразителната разлика между алкени и алкини е изразената киселинност на терминални алкини – когато те се третират със силна база, като Na^+NH_2^- , крайният водороден атом се отстранява и се формира **ацетилиден анион**.

Защо? С увеличаване на *s* характера на *C*-хибридната орбитала в алкини, нараства полярността на *C*–*H* връзката в сравнение с алкени и алкани. Стабилността на аниона е от решаващо значение.

Един алкилов анион съдържа отрицателния заряд (електронна двойка) на sp^3 хибридна орбитала, а един **ацетилиден анион** – на **sp хибридна орбитала**. Тя е с 50% *s* характер, спрямо 25% *s* характер в алкиловия анион. Един винилов анион има sp^2 хибридиран въглерод и зарядът е на такава орбитала.

Тъй като една s орбитала е по-близо до положителното ядро и е с по-ниска енергия от една p орбитала, отрицателният заряд е стабилизирани в по-голяма степен в орбитала с по-голям s характер, т.е. в ацетиленден анион.

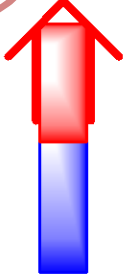
стабилност $\rightarrow$

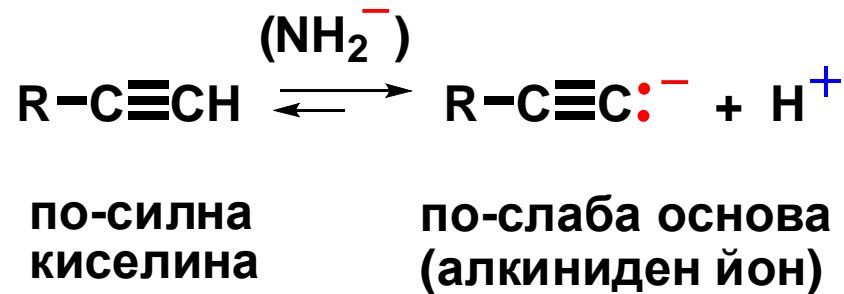
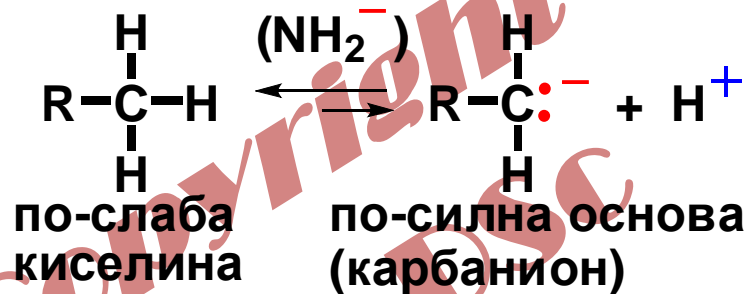
Сопури
PhD, DSc

Prof. E. Boiadjiev

Метанът и етиленът са много слаби киселини и не реагират с обикновена база, но ацетиленът с $pK_a = 25$ може да бъде депротониран от спрегнатата основа на по-слаба киселина, например амоняк с $pK_a = 35$, т.е. с амиден йон (NH_2^-). Той се прилага често за депротониране на терминални алкини.

тип	пример	K_a	pK_a
алкин	$\text{HC} \equiv \text{CH}$	10^{-25}	25
амоняк	NH_3	10^{-35}	35
алкен	$\text{H}_2\text{C} = \text{CH}_2$	10^{-44}	44
алкан	CH_4	$\sim 10^{-60}$	~ 60

по-силна киселина

 по-слаба киселина

Поради по-голямата си киселинност алкините взаимодействат с метали, метални йони и метални амиди, съгласно схемата:

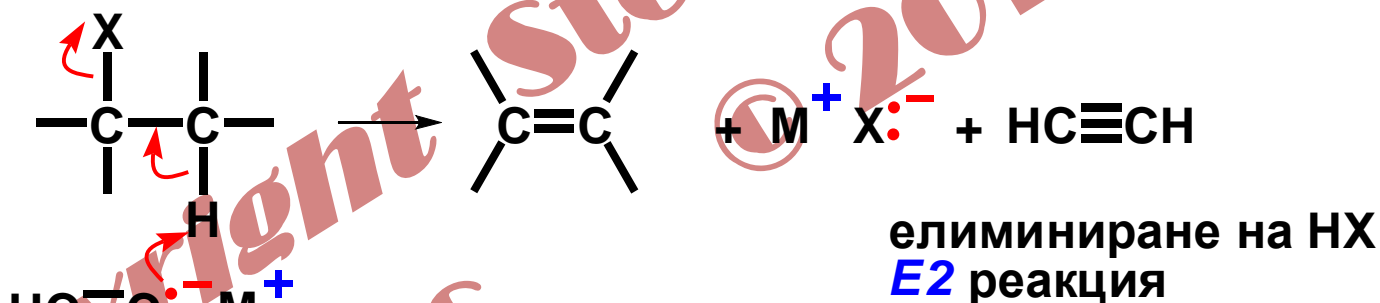
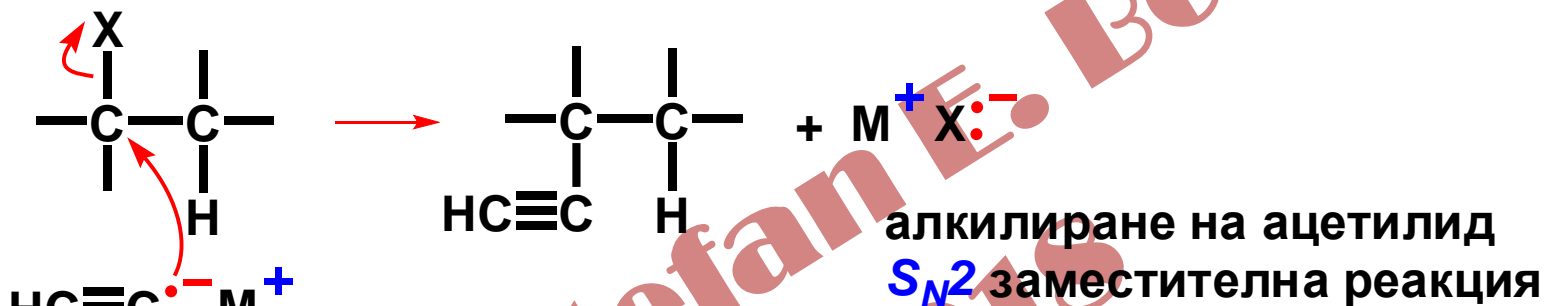
Калциев карбид се използва за генериране на ацетилен в малко количество; горелки за заваряване.

Медният и сребърният ацетилиди са чувствителни към топлина и удар – силни експлозиви.

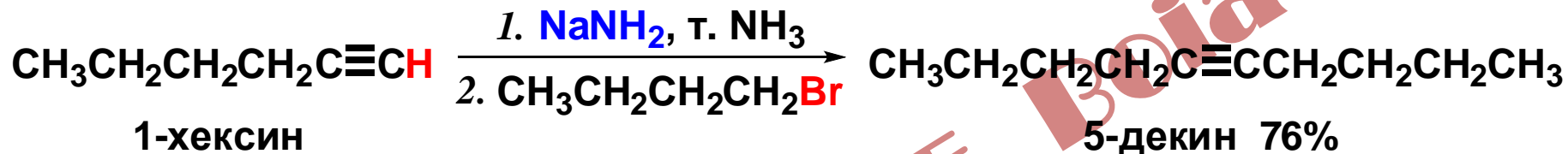
Натриевият ацетилид и алкинилиди се генерират за използване в органичен синтез, напр. за тяхното алкилиране или алкинилиране на други съединения, напр. чрез присъединяване към кетони.

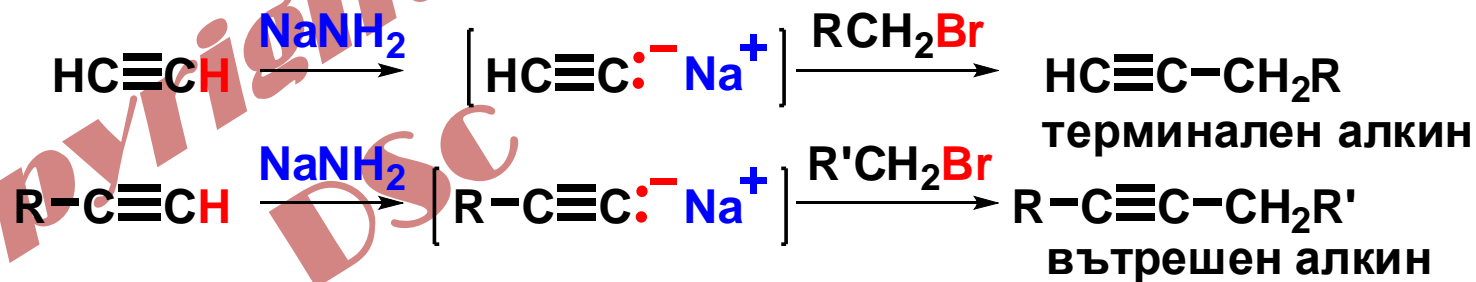
Ацетилидният йон (силна основа от слаба киселина) може да реагира по два начина с алкилхалиди, в зависимост от тяхната структура: атака върху С атом от ацетилида води до заместване на халогена – алкилиране; атака върху Н атом дава продукт на елиминирание.

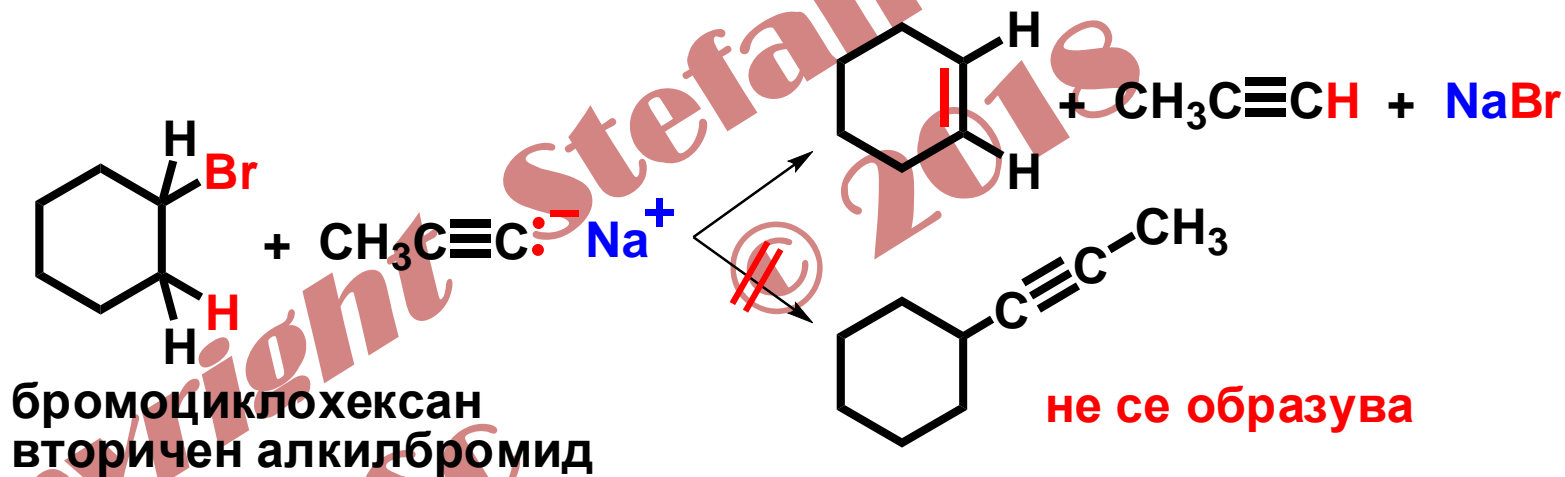
Алкилирането на алкин не е ограничено само до ацетилен. Всеки краен алкин може да бъде депротониран до съответния алкиниден йон и след това да се алкилира.

По същия начин се синтезират крайни, терминални, алкини (от ацетилен) или алкини с вътрешна тройна връзка (от крайни алкини):

Реакцията на алкилиране на алкиниден йон е ограничена до първични алкилбромиди и алкилйодиди. Алкинидният йон е достатъчно силна база, която причинява елиминиране вместо заместване когато реагира с вторични и третични алкилхалогениди, напр. 1-пропинилциклохексан не може да се синтезира по обсъждания начин от бромоциклохексан (вторичен алкилбромид). Вместо него се изолира циклохексен от елиминиране на HBr.

***Copyright* Stefan E. Boiadjev, PhD**
© 2018